

Küresel Kamusal Malların Üretim ve Yönetim Dinamikleri Bağlamında Sınıflandırılması

Ali AKDEMİR^{*}, Mehmet ŞAHİN^{**}

ÖZET

Küreselleşme sonucunda ortaya çıkan sorunlar ve bunların çözümünde mevcut aktörlerin yetersiz kalması Küresel Kamusal Mallar kavramını ortaya çıkarmıştır. Kavram 1990'lı yıllardan itibaren yoğun olarak tartışılmaktadır. Bununla birlikte, kavram çok farklı sınıflandırmalarla ele alınmaktadır. Bu ise bazı belirsizliklere ve karmaşıklıklara neden olabilmektedir. Çünkü Küresel Kamusal Malın üretim ve yönetim dinamikleri bakımından ele alınması zorunludur. Yapılan sınıflandırmalar ise üretim ve yönetim sorunlarına yanıt verici çözümler sunmamaktadır. Çalışmada bu temelden hareketle üretim ve yönetim dinamikleri bakımından Küresel Kamusal Mal sınıflandırmaları yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Mal, Küresel Kamusal Mal

ABSTRACT

Problems arisen as a result of globalization and inadequacy of existing actors to solve them introduced the concept of global public goods. The concept has been intensively discussed since 1990's. However, the concept is discussed through very different classifications. This can cause some uncertainty and complexities. Because global public good must be taken in hand in terms of production and management dynamics. Previous classifications have not suggest any solutions which give answer to production and management problems. In the study, from this starting point, classifications of global public goods are tried to make in terms of production and management dynamics.

Key Words: Public Good, Global Public Good

JEL Classification: H87 - International Fiscal Issues; International Public Goods, H41 - Public Goods

^{*}aakdemir@comu.edu.tr, Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

^{**}mehmetsahin@comu.edu.tr, Yard. Doç Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

1. GİRİŞ

1970’li yıllardan itibaren tüm dünyada neoliberal politikalar egemen olmaya başlamıştır. Bu temelde öncelikle kamunun ekonomideki payının düşürülmesi ve bunun için kamusal malların çerçevesinde bir kısıtlamaya gidilmesi yönünde düşünceler uygulamaya geçirilmiştir. Diğer yandan küreselleşmenin ortaya çıkardığı sorunlar karşısında küresel toplumu ilgilendiren kamusal nitelikteki bazı mal ve hizmetlerin sunumu ve bunların finansmanında ulus devletlerin yetersiz kalması beraberinde Küresel Kamusal Mal (KKM) kavramı ortaya çıkmıştır.

KKM’lar 1990’lı yıllardan itibaren maliye literatürüne popüler bir kavram olarak dahil olmuşsa da, henüz kavramın içeriği ve boyutları tam olarak ortaya konmamıştır. Küreselleşme ve ortaya çıkardığı yeni yapıda, küresel ölçekte yarar sağlayan ve bölünemez nitelikteki bazı mal ve hizmetlerin olduğu ve bunların finansmanında ülkelerin tek başlarına etkin olamayacağı açıktır. Bununla beraber, ne tür malların bu sınıflandırmaya dahil olduğu, bu malların sunumu ve finansmanında uygulanacak kriterlerin neler olduğu belirlenmelidir.

KKM’lar konusunda ulusal kamusal mallardan farklı olarak aktörler de farklılıklar arz etmektedir. Küresel düzeyde kamusal mal sunucusu olarak devletlerin yanında uluslararası ve ulusüstü örgütlenmeler ve küresel sivil toplum kuruluşları devreye girmektedir. Dolayısı ile KKM’in arz edicisi olarak bu aktörlerin her birinin rollerinin belirlenmesi de ayrı bir sorun teşkil eder.

II. KKM’LAR TEORİSİNİN GELİŞİMİ

Küresel ekonominin hızla büyüyerek büyük bir hacime ulaşması günümüzün en büyük başarısı olarak görülüyor. Yıllık yaklaşık 20 trilyon Doları aşkın üretimiyle Dünya, 1900’de bir yılda yaptığı üretime şimdi 17 günde ulaşmaktadır. Çoğu ekonomist ve politikacıya göre; ekonominin sınırsız bir şekilde büyümesi mümkün olmaktan öte, istenen bir şeydir. Gayri Safi Milli Hasılanın artışı işsizliğe, yoksulluğa, sanayilerdeki sıkıntılara, mali krizlere ve daha birçok hastalığa çare olarak görülmektedir (Brown vd, 1998:99). Oysa bedenin kendi bağışıklık sisteminin sağlıklı bir dokuya saldırmasına yol açan ve otoimmün denilen bir hastalık gibi ekonomimiz de, işlemlerini sağlayan destek sistemlerine saldırmaktadır. Bu kendi kendine yıkımı önlemek için, ekonomik faaliyetleri şekillendiren kural ve uygulamaların yeniden yapılandırılması gerekir (Brown vd, 1998:98).

Ekonomik gelişmenin sürdürülebilirliği bağlamında ortaya çıkan sorunlar, kamu malları kavramını ortaya çıkarmıştır. İlk KKM’ların da, “küresel kötü”ler bağlamında ortaya çıktığı bilinmektedir. Dünya üzerinde ortak kullanıma açık doğal kaynakların insan neslinin ilerideki ihtiyaçlarına da cevap verebilirliği, özellikle sanayi devrimi ile beraber önemli tartışma konusu olmuştur.

Ortak kaynakların ortak kullanımında ortaya çıkan acıklı durumu ilk olarak William Forster Lloyd, 1883’de “Nüfusu Kontrol Konusunda İki Ders” adlı kitapçığında ele almıştır. Lloyd’a göre; otlakları kullanan sığırtmaçlar, sığır sayısını arazinin besleme kapasitesine göre azaltmanın kendi çıkarlarına olacağına razı edilebilirler. Ancak, bireysel olarak kimse sığırlarını otlaktan çekmeye istekli olmaz. Böylece, bireylerin kazançlarını maksimize etme kararlarının toplamı, yeşillikte besleyebileceğinden çok fazla sığır otlatılmasına neden olacaktır (Brown , 1989:14).

Lloyd'un kitapçığı çok az ilgi görmüştür. Bununla birlikte taşıma gücünün değişik şekillerde aşıldığı fikri 1968'de Garrett Hardin tarafından günümüz dünyasına uygulanmıştır. Hardin, Science dergisinde yayınladığı "Ortak Mallar Trajedisi" başlıklı makalesinde, bugünkü ortak malların tüm yeryüzü olduğunu savunmuştur. Bu makaleden sonra Williams Ophuls bu kavramı genişleterek, ortak malların yeryüzünün atmosferini, suyunu, üst atmosferini, dış tabakasını, okyanuslarını ve biyolojik devrelerini kapsadığına işaret etmiştir. Günümüzün evrensel ortak malları üzerinde bireysel sığırtaçların yerini tüm ülkeler, çokuluslu işletmeler ya da bireylerin aldığı söylenebilir (Brown, 1989:14).

Bu bağlamda ilk küresel kamu kötülükleri de, küresel ısınma, deniz kirliliği ve asit yağmurları gibi küresel çevresel riskler bağlamında tanımlanmıştır. Dünya barışının korunması ve küresel finansal pazarların dengelenmesi sonradan potansiyel küresel kamu malları listesine eklenmiştir. Küresel kamu malları; diğer ülkelerdeki nüfusun refahı için sonuçlara sahip olabilecek ve sadece bazı ülkelerin işbirliği, koordinasyon faaliyetleri ile üretilebilen, küresel refaha katkı yapan malların seçimi ve üretimi olarak kabul edilmiştir (Thoyer, 2006: 1).

Tüm bu gelişmelere karşı KKM kavramının tamamen yeni bir şey olduğunu söylemek de aslında doğru değildir. Yeni olan küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan yeni sorunlar nedeniyle kamusal vurgulara soğuk bakan liberal anlayışın, küresel bazda halledilemeyen sorunlar için ya da küresel çaplı faaliyetlerini bir temele oturtmak için bu kavrama sahip çıkmasıdır. Nitekim K. Marx ve F. Engels küreselleşme sözcüğünün dahi ortada olmadığı bir zamanda konuyu gündeme getirmişlerdir:

"Eski yerel ve ulusal yalıtımın ve kendine-yeterliliğin yerini, ulusların çok yönlü karşılıklı-ilişkileri, evrensel-karşılıklı bağımlılığı alıyor. Ve maddi üretimde olan, zihinsel üretimde de oluyor. Tek tek ulusların zihinsel yaratıları, ortak mülk haline geliyor (Marx ve Engels, 1998: 14-15)."

Gelişmiş Ülkelerin ve Uluslararası Kuruluşların KKM'lara olan yoğun ilgisi asıl olarak Birleşmiş Milletler kuruluşu olan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'nin 1999 tarihli "Küresel Kamusal Mallar- 21. Yüzyılda Uluslararası İşbirliği" isimli yayınıyla başlamış ve yine UNDP'nin yayınladığı, "Küresel Kamusal Malların Sunumu" isimli daha spesifik bir kitapla da pekiştirilmiştir. 1999 ile 2002 yılları arasında bir çok uluslararası kuruluş ve enstitü tartışmaya bilimsel bir derinlik kazandıran çalışmalar yapmışlardır. Dünya Bankası da 2001'de küresel kamu mallarının korunmasına dair doğrudan katkısına inanılan finansal değerlendirme mekanizmalarıyla ilgili bir rapor yayınlamıştır. Daha sonra birçok uluslararası gelişme acentesi, onların yardım programları içindeki kavramı bütünleştirmeye başlamışlardır. Sonunda, Fransa ve İsveç'in öncülüğünde Johannesburg kentinde, küresel kamu mallarına tahsis edilen bir görev gücü oluşturulmuştur. Henüz bu heyecan dalgasına rağmen, küresel kamu malları fikri birleştirilmiş veya saptanmış olmaktan uzaktır ve kavram çok tehlikeli eleştirilerin hedefidir (Thoyer, 2006: 1).

Uluslararası Kuruluşların gündemini oluşturan KKM kavramına yönelik yayın ve araştırmaların sayısı her düzeyde gittikçe artmaktadır. Bu gelişme gelecekte oluşacak yeni dünya düzeninin KKM'lar ekseninde şekilleneceğini göstermektedir. Çünkü uluslararası kuruluşlar ve örgütlenmeler küresel dünyanın temel taşı

konumundadır. Bu kuruluş ve örgütlenmelerin temel faaliyetleri ise KKM eksenli olmak durumundadır.

Avrupa Birliği (AB), KKM fikrinin ortak iyi için önemli bir katkı olduğu düşüncesindedir. AB Komisyonu tarafından 2002 yılında yayınlanan bir bröşürde bu açık bir şekilde ifade edilmiştir. AB Komisyonu sürdürülebilir kalkınmayı başarmak için uluslararası çabalar bağlamında KKM'ların büyüyen öneminin farkına varmakta olduğunu ilan etmiştir. AB'ye göre; çoğu kez tek ülkeler, yerel çıkarlarını ortak iyi için ikinci dereceye koyamazlar. KKM'lar, bununla birlikte, ortak çıkar meselelerine ciddi olarak el atmak için bir fırsat sağlamaktadır. Sorunların üst üste geldiği ve bölünmüş çözümlerdense, bütünleştirilmiş çözümleri gerektiren yöntemi vurgularlar. Bu yüzden, bu konuda düşünce (consideration) ve fikir birliği geliştirmek için bir uluslararası, açık ve saydam sürece ihtiyaç olduğuna AB ikna edilmiştir (European Commission, 2002: 1).

III. KKM'LARIN TANIMI VE KARAKTERİSTİKLERİ

KKM'larla ilgili çok çeşitli tanımlar yapılabilir. Bununla birlikte yapılan tanımlarda iki vurgunun ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlardan birincisi kamusalıktır vurgusu, ikincisi ise küresellik vurgusudur. Kamusalıktır öne çıkararak tanımlarda, KKM'in rekabete konu olmaması ve faydadan yararlanmada dışlanmanın söz konusu olmaması temel vurgu konusudur. Küreselliği öne çıkararak tanımlar ise KKM'in faydasının ülkeler ve insanlar açısından tüm dünyayı kapsamaması, hatta yalnızca bugünün neslini değil gelecek nesilleri de kapsamaması gerektiğini ifade etmektedirler.

Tüm bu farklılıkları da içine alan kapsamlı ve genel bir KKM tanımı vermek gerekirse, KKM'lar; "Dünya üzerindeki bütün bireyler (şu anda yaşayan bireyler ve gelecek kuşaklar) tarafından elde edilebilen, tüketiminde rekabetin ve kısıtlamanın bulunmadığı, herkesin yararlanabildiği ve finansmanını global olarak sağlandığı faydalar (Ortaç, 2004:15)" olarak tanımlanabilir.

KKM'lar en az iki ölçütü sağlamalıdır. İlk olarak yüksek derecede kamusalığa sahip olmalıdır. Yani tüketimde dışlanamama ve rekabete konu olmama özelliklerini taşımaktadır ki, bu zaten kamusal malların genel karakteristiğidir. İkinci olarak, KKM'ların faydaları ülkeler (bir grup ülkeden daha fazla), insanlar (birden fazla popülasyon grubunun etkilenmesi) ve nesilleri (bugünkü ve gelecek nesiller) içine alacak şekilde "evrensel benzeri" (quasiuniversal) özellik taşımaktadır. Yani KKM'lar birden çok ülkeyi ve evrensel çapta tüm insanları kapsamına almalıdır. Aynı zamanda faydası birden çok nesile yayılmalıdır (Kaul, Grunberg, Stern, 1999a: 2).

Tanımda yer alan üçüncü unsur ise KKM'in finansmanı konusudur. KKM'lar konusunda belki de en tartışmalı husus bu malların finansman yönteminin nasıl olması gerektiğidir. Çünkü KKM'lar konusunun son yıllarda bu denli öne çıkmasının nedeni uluslararası kuruluşların bütçelerinin önemli bir bölümünü bu tür mallara ayırmalarıdır.

Belki de bu nedenle Dünya Bankası da, KKM'ların belirleyicisi olarak sınır ötesi dışsallıkların varlığını temel alarak, bu dışsallıkların elde edilmesi için üretimde ülkelerin ortak faaliyetinin olması gerektiğini ve finansmanının da ortak olarak sağlanması ile bu tür malların yetersiz üretiminin önüne geçileceğini belirtmiştir (World Bank, 2001:100).

Tanımda yer almayan fakat KKM'larla ilgili öne çıkan son bir unsur ise bu malların üretiminde rol alan aktörlerle ilgilidir. Ulusal kamusal malların üretiminde kamusal malın kamusal niteliğine göre devletler temel aktör olarak ortaya çıkmakta idi. Oysa KKM söz konusu olduğunda üretim birimi olarak devletin ötesinde uluslararası kurum ve kuruluşlar odak noktası olmaktadır. Tablo 1'de ulusal, bölgesel ve KKM'ların üretim birimi olarak özel ve kamu sektörü olarak aktörler gösterilmiştir.

Tablo 1: Kamusal Malların Üretim Birimi Olarak Özel ve Kamu Sektörlerinin Bileşimi

Düzyey	Özel Sektör	Kamu Sektörü
<i>Ulusal</i>	<ul style="list-style-type: none"> Bireyler ve Hanehalkları Özel İşletmeler Sivil Toplum Kuruluşları (NGOs) 	<ul style="list-style-type: none"> Devlet Devlet İşletmeleri
<i>Bölgesel</i>	<ul style="list-style-type: none"> Bireyler, firmalar bölgesel çalışan NGO'lar Bölgesel devletler 	<ul style="list-style-type: none"> Bölgesel Kamu Organizasyonları (Avrupa Birliği ve NATO gibi)
<i>Küresel</i>	<ul style="list-style-type: none"> Devletler Bölgesel Organizasyonlar Bireyler, firmalar küresel ilişkili NGO'lar 	<ul style="list-style-type: none"> Kamusal Uluslararası Kuruluşlar

Kaynak: Mendez, Ruben P. (1999), "Peace As a Global Public Goods", *Global Public Goods*, (Edited: Inge Kaul, Isabella Grunberg, Marc A. Stern), UNDP, Oxford University Press, Oxford, s.398.

Elbette KKM'lar konusunda ulusal mallardan farklı olarak ortaya çıkan aktörler ve finansman sorunları çözülmesi gereken önemli bir konudur. KKM uluslararası koordinasyon ve işbirliği olmaksızın arz edilemediğinden dolayı, teknolojik uyumda finansman ve değişim bakımından işbirliği çabalarının kolektif özelliğini tanımlayabilmek gerekir. Bu sorumluluğu mevcut hükümetler arası ajanslara emanet etmeli miyiz? Uluslararası kuruluşlar devlet dışı katılıma daha demokratik, daha şeffaf ve daha açık tutulmaya adapte edilebilir mi ve edilmeli mi? Böyle bir değişim KKM'in sıralamasıyla ilgili gerekli şartları yerine getirmek ve tercih türlerinin ifade edilmesini sağlamak için yeterli midir? (Thoyer, 2006: 2)

Bu sorulara yanıt verebilmek elbette güçtür. Bunun için öncelikle KKM'in tanımlanması ve sınıflandırması ile ilgili pürüzleri çözümlenmek gerekir. Unutulmamalıdır ki, ekonomistlerin bakış açısı ile malların kamusallığı ve küreselliği politik bir karar olmaktan öte malların doğası ile ilgili bir niteliktir. Sınıflandırmalar da bu temelden yapılmalıdır. Oysa KKM'ların belirlenmesinde bu bakış açısından çok politik tercihler ve ülkelerin uluslararası arenadaki ve uluslararası kuruluşlar üzerindeki gücü önemli olmaktadır. KKM'lar bu anlamda üretim ve yönetim dinamikleri bakımından sınıflandırılmalıdır. Böylelikle reel anlamda KKM'in sunum problemlerine anlamlı çözümler üretilebilir.

IV. KKM'LARIN SINIFLANDIRILMASI

KKM'lar ile ilgili çok çeşitli sınıflandırmalar yapılmaktadır. Burada literatürde yapılan sınıflandırmalar detaylı olarak ele alınmaya çalışılacaktır.

A. Geleneksel KKM-Yeni KKM Ayırımı (Kaul, 2006:5)

Geleneksel KKM'lar kendi içerisinde ikiye ayrılabilir. Bunlardan ilki atmosfer, ozon tabakası, açık denizler gibi doğal ortak mallardır. İkincisi ise açık denizlerden geçme gibi ulusların serbest girişimi ve 19-20. yüzyılda yoğunlaşan uluslararası ekonomik aktiviteyi çoğaltma ile ortaya çıkan gemicilik, sivil havacılık, telekomünikasyon ve posta hizmetlerinin yaygınlaştırılması anlaşmalarıdır. Bunlar, doğada ve küresel ölçekte çok taraflı iseler KKM karakterleri vardır. Bu mallar önemlerini hala korumaktadırlar. Hatta eskisinden daha önemlidirler. Çünkü, küreselleşme ile birlikte bir yandan küresel ekonomik aktiviteler artmaya devam etmekte, diğer yandan bu aktiviteleri mümkün kılan fırsatlar (internet gibi) geliştirilmeyi beklemektedir.

Bununla birlikte, küreselleşme ile birlikte yeni tür KKM'lar ortaya çıkmıştır. Yeni tür KKM'lar, küreselleşme ile birlikte sınırların ortadan kalkması ve politika yakınsaması ile ortaya çıkar. Çünkü küreselleşme ile birlikte ulusal kamu politikalarının uyumlaştırılması problemleri öne çıkmaya başlamıştır. Bu yeni tür KKM'lar, temiz hava, sağlık, finansal istikrar, piyasa etkinliği ya da bilgi yönetimi gibi konularla ilgili kamusal mallardır. Bu konulardaki sorunlar bulaşma etkisi ile kısa sürede tüm ülkelerin ortak sorunu haline gelmektedir. Küreselleşme, ilgili konularda ülkelerin tek başına uygulayacağı politikaları yetersiz kılmaktadır. Dolayısı ile bu mallar artık KKM niteliğindedir.

Bu yeni tür KKM'ların ortaya çıkmasının arkasında birkaç faktör önemli rol oynar. Bunlardan ilki ülkelerin artan dışa açıklık derecesidir. Dışa açıklık küresel kötülerin yayılımını kolaylaştırmaktadır. İkincisi, artan küresel sistemik risklerdir. Bu riskler, uluslararası finansal piyasalarda volatilité riskleri, küresel iklim değişimi riski ya da artan küresel eşitsizliğin doğurduğu politik riskler gibi risklerdir. Üçüncüsü ise, devlet dışı aktörlerin artan gücüdür. Başta çokuluslu işletmeler olmak üzere, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının gücü gittikçe artmaktadır. Bu aktör gruplarının herbiri, temel insan haklarından teknik standartlara kadar bir çok konuda ortak politika kurallarına sadık kalmaları için hükümetlere baskı yapmaktadırlar.

B. Toplam Sunum Teknolojileri Kriterine Göre Sınıflandırma

Toplam teknoloji kriteri, kamusal malın bütün düzeylerinde bireylerin katkıları arasındaki ilişkilere göre kamusal malları sınıflandırır. Toplam kamusal malın sunumunda tek tek bireylerin katkılarının nasıl oluştuğu esas alınır. Kanbur ve Sandler, toplam sunum teknolojileri kriterine göre 4 farklı sınıflandırma yapmışlardır. Bunlar (Kanbur ve Sandler, 1999: 65-70):

- Toplama Tekniği
- En İyi Vuruş Tekniği
- En Zayıf Halka Tekniği
- Ağırlıklı Toplama Tekniği'dir

1. Toplama Tekniği: Bu teknik kamu malları teknolojisinin en yaygın tipidir (Stalgren, 2000:15). *Toplam kamusal mal miktarının, bütün kullanıcıların 'katkılarının' toplamına eşit olduğu durumlar için bu yöntemden bahsedilir.*

Örneğin, toplam 5 devlet atmosfere herbiri 2.000 birim zehirli gaz bırakırlarsa, toplam 10.000 birim zehirli gaz atmosfere salınmış olacaktır. Bu yöntemle eğer bireylerden biri zehirli gaz sunumunu 1.000 birim azaltırsa toplam sunum 1.000 birim azalacaktır. Buradaki eğilim zengin ulusların mal sunumu, daha fakir ulusların ise bedava yararlanıcı olabilmesi yönündedir. Ne yazık ki, toplama yöntemi hükümet ya da yaptırım gücü bulunan bir antlaşma gibi, uygulama gücünün olmadığı ortak eylem için karamsar bir tahminde bulunur.

2. En iyi vuruş Tekniği: *Bu yöntemde kamusal malın miktarını, en büyük katkıyı sunan aktör tarafından yapılan katkı belirler.* Toplama yönteminin aksine bir aktörün katkısı, diğerinin yerine aynı katkıyı sağlamaz. Toplam kamu malı miktarı bu malı en çok sunan aktörün sunum miktarı kadardır. Küresel düzeyde AIDS'e çare bulma girişimleri en iyi vuruş teknolojisine iyi bir örnektir. AIDS'in önlenmesi bu konuda en büyük katkıyı sunan aktörün katkısından ibarettir.

Tablo 2: Toplam Sunum Teknolojilerine Göre KKM'ların Sınıflandırılması

	Toplama	En İyi Vuruş	En Zayıf Halka	Ağırlıklı Toplam
<i>Ulusal</i>	Kentsel hava kirliliğini önleme	Teröristleri nötralize etme	İsyanlara karşı koruma	Kirlenmeden sınırlı kaçış
<i>Bölgesel</i>	çölleşmeyi hafifletme	Sıtmayı önleme	Zehirli atıkları kontrol altına alma	Asit yağmurlarını azaltma
<i>Küresel</i>	Küresel ısınma	AİDS'e çözüm bulma	Hastalıkları kontrol altına alma	Nükleer kaza radyoaktif serpintisi

Kaynak: Kanbur, Ravi, Sandler, Todd, (May 1999), *The Future of Development Assistance: Common Pools and International Public Goods*, ODC Policy Essay No. 25, s.66

3. En Zayıf Halka Tekniği : *Bu sunum tekniğinde kamu malının sunum miktarı, en zayıf halka yani en az katkıyı yapan ülkenin sunum miktarı kadardır.* Salgın hastalıkların kontrol altına alınması durumunda bu teknik öne çıkar. Ülkeler ne kadar önlem alırlarsa alsınlar, eğer bir ülke önlem almada zayıf kalırsa, diğerlerinin aldıkları önlemler etkisiz kalır.

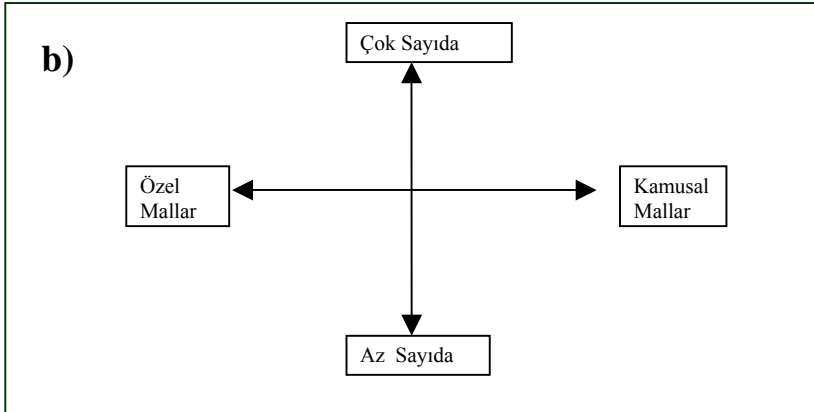
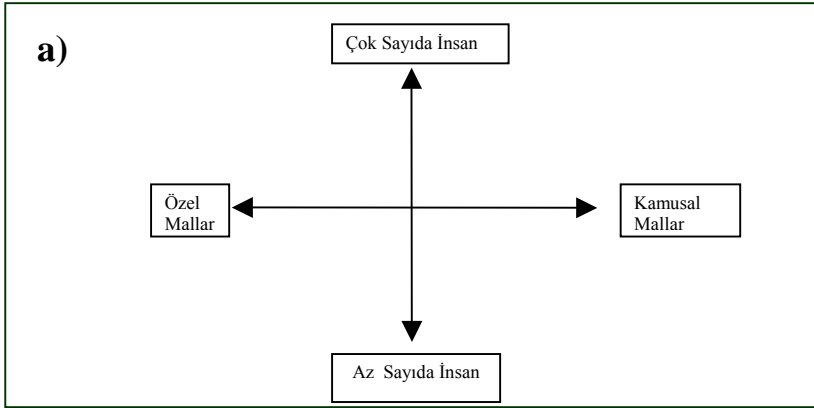
4. Ağırlıklı Toplama Tekniği : *Bu yöntem, toplam öncesi bireysel katkılara uygulanan ağırlıklar hariç olmak üzere toplama tekniğine benzer. Daha esnek olan bu teknik, bir ülkenin göreceli coğrafi konumu ve büyüklüğü gibi faktörleri göz önüne alır.* Ülkenin katkı payı onu harekete geçirmek için motive eder. Çünkü bu pay kamu malı katkısı sonuçlarına, ülkenin sahipliğini gösterir (Sagasti ve Bezanson, 2001:166).

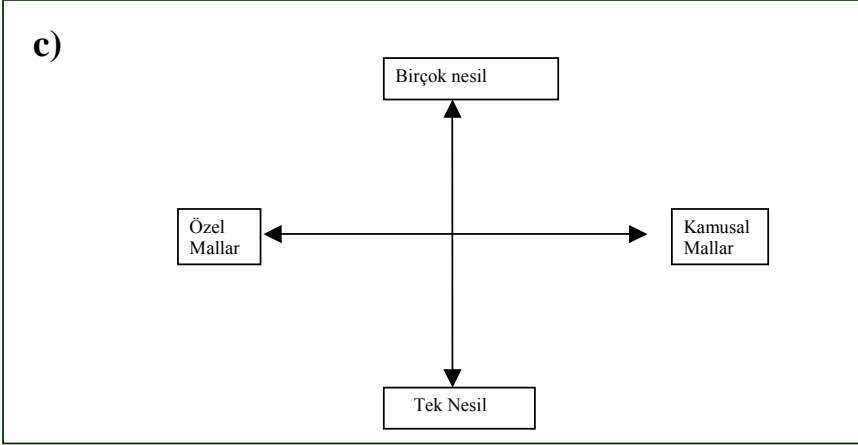
Alternatif toplam teknolojileri, ücret ödeme (**payoff**) biçimlerine tesir eder ve, etkinliği arttıran kurumsal yapı türlerini etkilerler (Arce ve Sandler, 2001:513). Bu nedenle KKM'ların sunumunda bu sınıflandırma hayli önem taşır.

C. Ülke, İnsan ya da Nesil Odaklı Olma Kriterine Göre Sınıflandırma

KKM'ların bu sınıflandırmasında bir küresel malın sunumunda önceliğin ülke odaklı mı, insan odaklı mı, yoksa nesil odaklı mı olduğu temel alınır. Çok sayıda ülkeye yarar sağlayan bir kamusal mal, birden fazla nesli ilgilendirmiyor olabilir. KKM'larda asıl olan, faydanın çok sayıda ülkeye ve tüm insanlığa ulaşması kadar, birden çok neslin yararına da olmasıdır. Çok sayıda ülkeye ve çok insana yarar sağlayan bir mal ile az sayıda ülkeye yarar sağlayan fakat birden çok nesle fayda sağlayan malların sunumu ve yönetimi farklı kriterlere esas olmalıdır.

Eğer KKM'lar uluslararası kamusal mallar olarak düşünülürse, uluslararası kuruluşlar faaliyetlerini Şekil 1a'daki sağ üst bölgede yoğunlaştırmalıdır. Fakat kalkınmanın gerçek amacı ülkeler değil de insanlar ise, o zaman uluslararası kuruluşlar faaliyetlerini Şekil 1b'deki sağ üst bölgeye odaklamalıdır. Uzamsal boyuta ek olarak, belirli KKM'ların sunumunda uzun dönem maliyetler ve faydalar göz önüne alınarak nesillerarası net yararlar göz önüne alınarak, Şekil 1c'teki sağ üst bölge KKM sunum alanı olmalıdır. Bu farklar KKM'ların sunumunun altında yatan karmaşıklığa vurgu yapılmasına yardımcı olur (Kapur, 2002: 340-341).

Şekil 1: KKM'lerin Kavramsallaştırılması

Kaynak: Kapur, Devesh, (2002), "The Common Pool Dilemma of Global Public Goods: Lessons from the World Bank's Net Income and Reserves", *World Development*, Vol. 30, No. 3, s. 340-341

D. Amaç-Araç Kriterine Göre Sınıflandırma

Amaç ve araç ölçütü, kamu mallarının üretim zincirindeki yerine dayalıdır ve bu ayırım politikaya oldukça uygundur. Bu sınıflandırmada kamusal mallar nihai ve ara KKM olarak ikiye ayrılır (Kaul, Grunberg, Stern, 1999a: 13):

- **Nihai KKM'lar:** Üretilen KKM'in doğrudan küresel fayda sağlaması amacıyla sunulması durumunda ortaya çıkan mallar olup, standart anlamda mallardan ziyade sonuçlar şeklinde ortaya çıkarlar. Somut (çevre gibi) ya da soyut (barış ve finansal istikrar gibi) olabilirler.
- **Ara KKM'lar:** Uluslararası rejimler gibi, nihai KKM'ların sunumuna katkıda bulunan mallardır. Bunlar başka bir KKM'in üretimine girdi olarak dahil olurlar.

E. KKM'lerin Doğrudan Üretime Yönelik Olması Ya Da Üretilen Kamu Malının Tüketimine Yönelik Olmasına Göre Sınıflandırma

Bu sınıflandırmada, mallar Temel KKM ve Tamamlayıcı KKM olmak üzere ikiye ayrılır (Bkz: Tablo 3). Temel KKM, doğrudan bir KKM üretimine yönelik faaliyetleri kapsar. Örneğin, doğrudan gaz emisyonunun azaltılması, hastalıkların yok edilmesine yönelik faaliyetler Temel KKM olarak tanımlanır.

Tamamlayıcı KKM ise, küresel bir kamu malının kullanımını yaygınlaştırmak, ulaşılabilir bir hale getirmek için yapılan faaliyetleri kapsar (Ortaç, 2004:23). Örneğin, gaz emisyonunun azaltılmasına yönelik araştırma faaliyetleri, hastalıkların azaltılmasına yönelik hastalıkların araştırılması faaliyetleri Tamamlayıcı KKM'a örnek oluştururlar.

Görüleceği üzere temel kamusal malların yeterli faydaları sağlayabilmesi ancak tamamlayıcı malların yeterli sunumu ile mümkün olabilecektir. Tamamlayıcı

faaliyetler yeterince sunulmadan nihai malların sunumu bir anlam ifade etmeyecektir. Örneğin internet ve küresel iletişim ağı kurulmadan, araştırma merkezleri kurmanın reel bir faydası olmayacaktır.

Tablo 3: Temel ve Tamamlayıcı Faaliyetler

Kamu Malı	Temel KKM	Tamamlayıcı KKM	
Sektör		Üretim	Tüketim
Çevre			
Küresel	Gaz Emisyonunun Azaltılması	Araştırma	
Ulusal	Türlerin korunması	Tarımın Desteklenmesi	Fakirliğin Azaltılması
Sağlık			
Küresel	Hastalıkların yok edilmesi	Hastalıkların Araştırılması	
Ulusal	Koruyucu sağlık	Sağlık sistemi	Sağlık hizmetleri
Bilgi			
Küresel	Araştırma Merkezleri	İnternet servisi	Küresel iletişim ağı
Ulusal	Eğitim hizmeti	Ulusal eğitim	Okullar
Güvenlik			
Küresel		Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi	
Ulusal	Suç azaltımı	Asayiş	Fakirliğin Azaltılması

Kaynak: Morrissey, et al (2001)'den ; Binger, A. (2003); "Global Public Goods and Potential Mechanisms for Financing Availability", *Paper Prepared for the Fifth Session of Committee for Development Policy Meeting.*, s. 31.

F. Malın Doğasına Göre Sınıflandırma

Malların doğasına göre KKM sınıflandırması birkaç şekilde yapılabilir. Elbette ilk akla gelen, malın somut ya da soyut olma niteliğidir. Somutluk - soyutluk kriteri, kamusal malın fiziki ya da somut olup olmadığı ya da tarifi zor ve hayali olup olmadığı ile ilgilidir. Somut KKM'lara, çevre ya da ortak insan mirası mallar örnek gösterilebilir. Soyut KKM'lara ise, barış ve finansal istikrar iyi birer örnektir (Kaul, Grunberg, Stern, 1999a: 13).

Somutluk soyutluk niteliğinin ötesinde malların doğal mallar ya da sonradan üretilmiş mal ya da sonuçlar olmasına göre de bir sınıflandırma yapılabilir. Böyle bir ayırıma göre KKM, üç farklı gruba ayrılabilir. Bunlar şöyle sıralayabiliriz (Kaul, Grunberg, Stern, 1999b: 452-455):

- Doğal küresel ortak mallar,
- İnsan yapımı küresel ortak varlıklar
- Küresel politik sonuçlar.

Tablo 4: Malın Doğasına Göre Sınıflandırma

KKM'ların Türü		Faydalar		Üretimin Doğası ya da Kullanım Problemi	İlgili Global Kötü	Maliyetler	
		Dışlanamama	Rekabetin Olmaması			Dışlanamama ¹	Rekabetin Olmaması ²
Doğal küresel ortak mallar	<i>Ozon tabakası</i>	Evet	Hayır	Aşırı kullanım	Tabakanın incilmesi ve artan radyasyon	Evet	Evet
	<i>Atmosfer</i>	Evet	Hayır	Aşırı kullanım	Küresel ısınma riski	Evet	Evet
İnsan yapımı küresel ortak varlıklar	<i>Evrensel norm ve ilkeler (örneğin evrensel insan hakları)</i>	Kısmen	Evet	Yetersiz kullanım (baskı altında tutma)	Kötü muamele ve adaletsizlik	Kısmen	Evet
	<i>Bilgi</i>	Kısmen	Evet	Yetersiz kullanım (ulaşım noksanlığı)	Eşitsizlik	Kısmen	Evet
	<i>İnternet</i>	Kısmen	Evet	Yetersiz kullanım (giriş bariyerleri)	Dışarıda bırakma ve eşitsizlik	Kısmen	Evet
Küresel koşullar	<i>Barış</i>	Evet	Evet	Yetersiz arz	Anlaşmazlık ve savaş	Kısmen	Evet
	<i>Sağlık</i>	Evet	Evet	Yetersiz arz	Hastalıklar	Evet	Evet
	<i>Finansal istikrar</i>	Kısmen	Evet	Yetersiz arz	Finansal krizler	Evet	Evet
	<i>Serbest ticaret</i>	Kısmen	Evet	Yetersiz arz	Kırılgan piyasalar	Evet	Evet
	<i>Yoksulluktan kurtuluş³</i>	Hayır	Hayır	Yetersiz arz	Sivil çatışma, suç ve şiddet	Evet	Evet
	<i>Çevresel sürdürülebilirlik³</i>	Evet	Evet	Yetersiz arz	Dengesiz ekosistemler	Evet	Evet
	<i>Eşitlik ve hukuk³</i>	Kısmen	Evet	Yetersiz arz	Sosyal gerilim ve çatışmalar	Evet	Evet

Kaynak: Kaul, I. , Grunberg I. ve Stern A., (1999), “Global Public Goods Concepts, Policies and Strategies”, Ed. By, Kaul, Inge, Isabella Grunberg ve Stern A., Global Public Goods: International Cooperation in the 21 st Century, Newyork, 1999, s.454-455

¹ Burada dışlanamama birisi için küresel kötünün maliyetlerinden kaçınmanın zor olmasını ifade eder

² Burada rakip olmama, bir kişinin hastalıktan etkilenmesinin diğerlerinin hastalanma riskini azalmamasını ifade etmektedir.

³ Bu mallar için talep doğal küresel varlıkların aşırı kullanım boyutuyla meydana çıkar ya da insan yapımı küresel varlıkların yetersiz kullanımı tehlikeli oranlarda varsayılır.

Tablo 4’de bu sınıflandırma görülmektedir. Birinci grupta yer alan KKM’ların genellikle fiziki bir değeri söz konusudur. Bu malların birçoğu insanoğlunun yaşaması için gerekli olan koşulları sağlar. Normal koşullar altında tüketimlerinde rekabet olmayacak ölçüde bol miktarda bulunan kaynaklardan meydana gelirler. Küresel ortak mallar olarak adlandırılabilir bu grupta yer alan KKM’lar, nüfus artışı ve insan faaliyetleri sonucu aşırı tüketime tabi olabilirler. Bu malların aşırı tüketim sonucu yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalması veya niteliklerinin insanlara yeterince fayda sağlamayacak bir biçimde değişmesi halinde, yeterince üretilebilmeleri için küresel işbirliği gereklidir. Dünyanın bizzat kendisi bir küresel ortak maldır. İnsanoğlunun ortak kullanımına konu olan ve yaşamın sürmesi için gerekli olan okyanuslar, ozon tabakası, atmosfer, su kaynakları, hava, biyolojik varlıklar ... bu grup içerisinde ele alınabilir (Tekin ve Vural, 2004:325).

İkinci grupta yer alan insan yapımı küresel ortak varlıklar, tüketimden dışlamanın kısmen mümkün olduğu mallardır. Bilgiye erişim, internet ve insan hakları gibi bu mallar ulaşım noksanlığı ve baskı altında tutulma gibi nedenlerle yetersiz kullanım özelliği gösterirler. Bu malların yetersiz kullanılması eşitsizlik, adaletsizlik ve kötü muamelenin oluşmasına neden olmaktadır.

Üçüncü grupta yer alan KKM’lar, küresel politik sonuçlar olarak da nitelendirilebilir. Bunlar; barış, sağlık ve finansal istikrar gibi konuları içerir. Bu gruptaki mallar küresel ölçekte yeterli sunumu gereken, sunulmadığında küresel kötülerin ortaya çıktığı mallardır. Bu mallar genellikle yetersiz sunuma sahiptir.

G. Malların Kamusal Özellikleri ve Uzamsal Boyuta Göre Sınıflandırılması

Bazı mallarda dışlama ve rekabet söz konusu değilken, bazı mallarda elde edilen faydadan kısmi sınırlandırmalar ya da kısmi rekabet söz konusu olabilmektedir. Herhangi bir sınırlandırmanın olmadığı mallar *tam kamusal mallar*, tüketimde dışlama ve kısmi rekabetin olduğu mallar ise *yarı kamusal mallar* olarak adlandırılmaktadır (Sandler, 2006:1). İnternet ve INTELSAT gibi KKM’lar ise *klüp malı* niteliğindedir. Bilindiği üzere bu tür malların kullanımı ancak klübe dahil olmak, yani kullanım bedeli ödemek ile mümkündür. Yabancı yatırımlar, felaket yardımları, uyuşturucuların yasaklanması ve fakirliğin azaltılması gibi KKM’lar ise, *Bağlı Ürün* olarak nitelendirilir (Sandler, 1999:123-27).

Tablo 5’de malların kamusal ve uzamsal özelliklerine göre sınıflandırılması görülmektedir. Tüketimde rekabetin ve faydadan dışlamanın mümkün olup olmamasına göre geleneksel kamusal mal ayırımına uygun olarak sınıflandırılan küresel mallar aynı zamanda tek nesile ya da birden çok nesile yarar sağlamalarına göre de ayrılabilir. Politika yapımı bakımında bu ayırım önem taşır. Birden çok nesile yarar sağlayan ve kamusal niteliği ağır basan mallar öncelikli olarak KKM sunucularının hedefi olmalıdır. Aynı şekilde finansmanda da bu türden mallar, gelecek nesillere bazı yükler pahasına gerçekleştirilebilir.

Tablo 5: Malların Kamusal ve Uzamsal Özelliklerine Göre Sınıflandırılması

	Tam Kamusal	Yarı Kamusal	Klup	Bağlı Ürün	
Tek nesil	Bölgesel	- Orman yangınlarının önlenmesi - Kirli su kaynaklarının temizlenmesi - Hayvan hastalıklarının kontrolü - Taşkınların önlenmesi	- Su yolları - Nehirler - Otoyollar - Yerel parklar	- Ortak pazarlar - Kriz yönetim gücü - Enformasyon ağları (network)	- Barış koruma - Askeri güçler - Tıbbi yardım - Teknik yardım
	Küresel	- Okyanus kirliliğinin önlenmesi - Hava tahminleri - Gözlem istasyonları	- Elektromanyetik dalgalar - Uydu yayınları - Posta hizmeti - Hastalıkların kontrolü	- Kanallar - Hava koridorları - İnternet - Denizyolları	- Yabancı yatırımlar - Felaket yardımları - Uyuşturucuların yasaklanması
Çok nesil	Bölgesel	- Sulak alanların korunması - Göllerin temizlenmesi - Toksik atıkların temizlenmesi - Kurşun emisyonunun azaltılması	- Asit yağmurlarının azaltılması - Balıkçılığın korunması - Av alanlarının korunması - Uçucu organik bileşiklerin emisyonunun azaltılması	- Millî parklar - Sulama sistemleri - Göller - Şehirler	- Barış koruma - Taşkınların kontrolü - NATO - Kültürel Normlar
	Küresel	- Ozon tabakasının korunması - Küresel ısınmanın önlenmesi - Hastalıkların yok edilmesi - Bilgi yaratılması	- Antibiyotiklerin aşırı kullanımı - Okyanus balıkçılığı - Antartika'nın korunması	- Uluslararası parklar - Kutup daireleri - Resifler	- Tropik ormanların korunması - Uzun kolonileri - Birleşmiş Milletler - Fakirliğin azaltılması

Kaynak: Sandler, Todd , (1999), "Intergenerational Public Goods", (Ed. By, Kaul, Inge & Isabella Grunberg & Stern A.), *Global Public Goods: International Cooperation in the 21 st Century*, Newyork, s.24-25

H. Sektörlere Göre Sınıflandırma

Sektörel sınıflandırma KKM'ların hangi alanlara-sektörlere yönelik faydalar sağladığına ilişkin sınıflandırmadır. Bu konuda çok detaylı sınıflandırmalar yapmak mümkündür. Bununla birlikte KKM'in yoğunlaştığı sektörlerin belirlenip ona göre alt sektörlerin belirlenmesi bu sınıflandırmanın işlevselliğini arttıracaktır.

Tablo 6: KKM ve UKM'nin Sektörel Kimlikleri

Sektör	KKM'lar (KKM)	Ulusal Kamusal Mallar(UKM)
<i>Çevre</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Biyosferi koruma • Biyolojik çeşitlilik • Çevresel araştırma • Enerji araştırma • Enerji eğitimi/öğretimi • Çevresel eğitim/öğretim • Su rezervi ve sağlık eğitim ve öğretimi • Su kaynağı politikası • Su kaynağını koruma • Atık yönetimi/çöp ve atık yok etme • Akarsu baidırlığı • Ormancılık gelişimi • Ormancılık politikası • Balıkçılık politikası • Balık endüstrisi gelişimi • Çevre politikası • Sel önleme/kontrolü • Enerji politikası • Balıkçılık araştırması • Ormancılık araştırması • Ormancılık eğitimi/öğretimi • Balıkçılık eğitimi/öğretimi 	<ul style="list-style-type: none"> • Güç üretimi (yenilenemeyen ve yenilenebilen) • Jeotermal enerji • Nükleer güç tesisleri • Güneş enerjisi • Rüzgar gücü • Okyanus gücü • Biyokütle • Tarım politikası • Tarımsal kalkınma • Tarımsal arazi kaynakları • Tarımsal reform • Tarımsal alternatif kalkınma • Balıkçılık hizmetleri
<i>Barışı Koruma (Çatışmayı engelleme ve çatışma sonrası yardım)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Narkotik kontrolü • Tarımsal olmayan alternatif kalkınma • Çatışma sonrası barış inşası • Terhis/seferberliğin bitmesi 	<ul style="list-style-type: none"> • Seçimler • İnsan hakları • Yerleşme • Kara mayını temizleme • Yeniden inşa yardımı • Acil yardım
<i>Yönetişim (Ekonomik ve mali kapasite inşası)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Bilgi iletişim bilimi ve uygulaması • Bankacılık ve mali hizmetler • İşletme ve diğer hizmetler • Ticaret politikası ve idari yönetim • Yasal ve adli gelişim 	<ul style="list-style-type: none"> • Ekonomik ve kalkınma politikası • Kamu sektörü mali yönetimi • Devlet yönetimi • Sivil toplumu güçlendirme • Genel kamu hizmetleri • Nakil ve depolama
<i>Bilgi Birikimi</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Medikal araştırma • İstatistiki kapasite inşası • Araştırma/bilimsel kurumlar 	<ul style="list-style-type: none"> • Eğitim sektörü(ilk, orta ve yükseköğretim eğitimi içeren) • Kültür ve eğlence

	<ul style="list-style-type: none"> • Teknolojik araştırma ve gelişme • Serbest bilgi akışı • Tarımsal araştırma 	
Sağlık	<ul style="list-style-type: none"> • HIV/AIDS içeren STD kontrolü • Sağlık eğitimi • Bulaşıcı hastalık kontrolü • Sağlık politikası 	<ul style="list-style-type: none"> • Medikal eğitimi/öğretimi • Medikal hizmetleri • Temel sağlık altyapısı • Temel beslenme • Sağlık personeli gelişimi • Nüfus politikası ve idari yönetim • Üretken sağlık bakımı • Aile planlaması • Su rezervi ve sağlık koruma • Kalkınma yiyecek yardımı

Kaynak: Mascarenhas, Raechelle & Sandler, Todd , (August 2005), “Donors’ Mechanisms for Financing International and National Public Goods: Loans or Grants?”, *The World Economy*, Vol. 28 Issue 8 , s. 1114-1115.

Dünya Bankası, üzerinde en çok tartışılan KKM olarak altı sektörel alan belirlemiştir. Bunlar: Sağlık, çevre, finansal istikrar, barış, ticaret ve bilgidir (The World Bank, 2004:181). Mascarenhas ve Sandler finansal istikrar ve ticareti yönetim başlığı altında toplayarak alt sektörler bazında daha detaylı bir sektörel ayırım sunmaktadırlar (Mascarenhas ve Sandler, 2005:1114-1115). Tablo 6’da bu sınıflandırma gösterilmiştir. Mascarenhas ve Sandler’in kamusal malları ulusal ve küresel ölçekte alt sektörler göre verdiği bu detaylı sınıflandırma, uluslararası finansmanda borç ya da hibe vermede göz önüne alınabilir.

I. Yararlanılan Faydanın Türüne Göre Sınıflandırma

Yararlanılan fayda türüne göre KKM’lar üç gruba ayrılabilir. Bunlar (Morrisey, Te Velde, Hewitt, 2002:31-46):

- Riskleri azaltan KKM’lar
- Kapasite artırıcı KKM’lar
- Doğrudan fayda sağlayan KKM’lar

Tablo 7: Yararlanılan Faydanın Türüne Göre KKM’lar

Fayda alanı	Faydanın Türü		
	Risk Azaltımı	Kapasite Arttırıcı	Doğrudan Fayda
Küresel	Azalmış İklim riski Azalmış Finansal İstikrarsızlık Riski	Küresel yönetim kurumları Küresel bilgi üretimi	Biyçeşitliliği muhafaza etme
Bölgesel	Azalmış asit yağmuru Azalmış hastalık kavramı	Kuru tarım üzerine araştırmalar	Ormanları ve gölleri koruma Ateşkes sonrası tarafların anlaşma koşullarına uymasını sağlama

Kaynak: Morrisey, Oliver. Dirk Willem Te Velde and Adrian Hewitt, (March 2002) “Defining International Public Goods: Conceptual Issues”, *International Public Goods:*

Incentives, Measurement and Financing, Ed. Marco Ferroni and Ashoka Mody, Kluwer Academic Publisher, Boston, London, The World Bank, Washinton D.C, 37.

Doğrudan fayda sağlayan KKM'lar ile risk azaltıcı kamu malları coğrafi ve siyasi sınırlara bağlı kalmaksızın tüm dünyaya yönelik fayda sağlarlar. Ancak kapasite arttırıcı kamu malları söz konusu olduğunda kamu malının küresel, ulusal veya bölgesel nitelik göstermesi mümkün olabilmektedir(Morrissey, Te Velde, Hewitt, 2002:41).

Riskin azaltımına yönelik KKM'lar, risk azaltımına ilişkin talep edilen küresel ölçekli kamusal mallardır. Örneğin; iklim değişikliği riskini azaltma, finansal riskleri azaltma, silahlı çatışmaların önlenmesi, salgın hastalık riskini azaltma gibi konular, risk azaltımına yönelik KKM olarak sayılabilir.

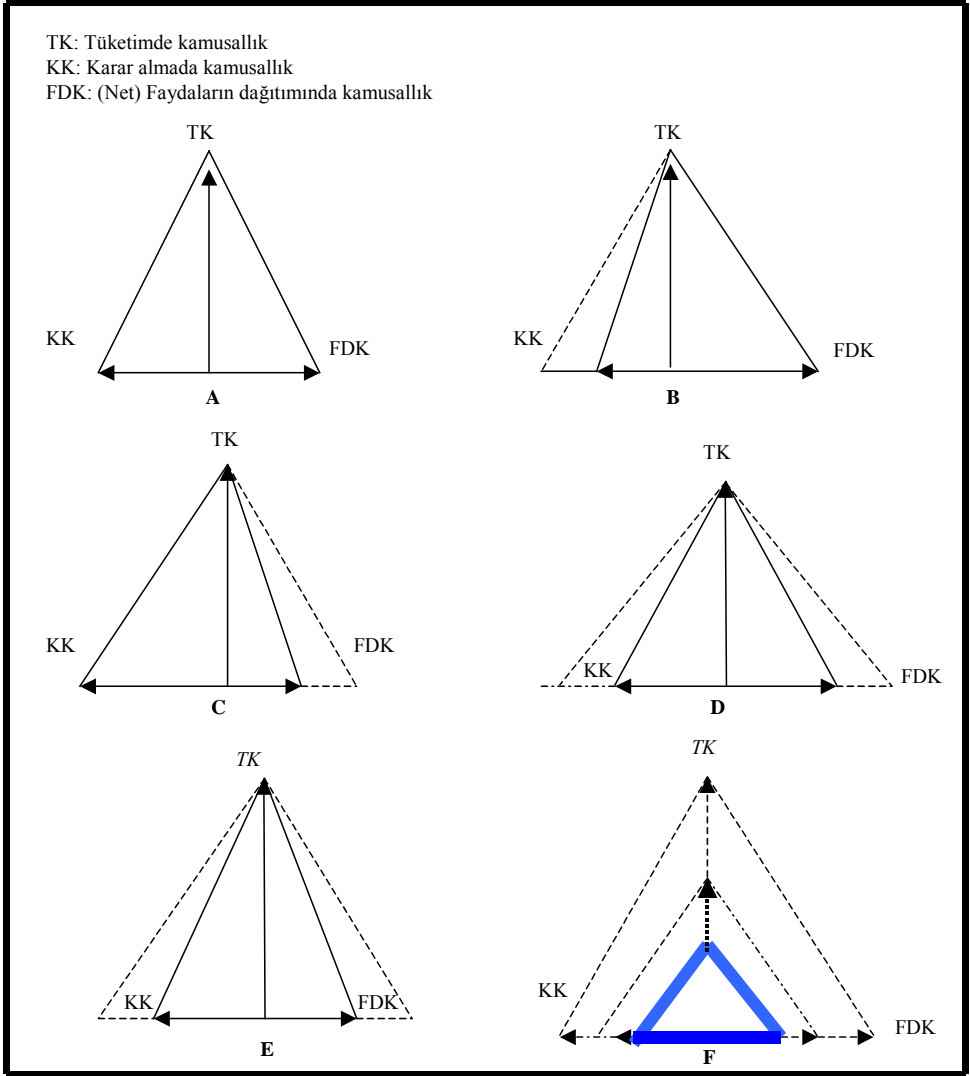
Kapasite arttırıcı KKM'lar ise, küresel ölçekte mevcut kapasiteyi arttırıcı faydalar sağlayan mallardır. Bunlar; küresel yönetim kurumları, küresel bilgi üretimi, networkler ve barışı koruma gibi mallardır.

Doğrudan fayda sağlayan KKM'lar, genelde tam kamusal mal niteliği taşıyan mallar olup nitelikleri gereği genellikle küresel ölçeklidirler. Bu tür mallar Biyoçeşitliliği koruma, barış ve güvenliği sağlama, küresel ısınmanın önlenmesi gibi faaliyetleri kapsar. Ormanları ve gölleri koruma gibi daha bölgesel nitelikli olan Doğrudan Fayda Sağlayan Kamusal Mallar da bu grup içinde düşünülebilir.

J. Kamusalığın Türüne Göre Sınıflandırma

Kaul ve Mendoza kamusalılık üçgeni adını verdikleri bir yöntemle KKM'ları sınıflandırmayı önermektedirler (Kaul ve Mendoza, 2002:102). Bu yaklaşıma göre; küresel bir malın kamusalılığı üç boyuttan oluşur. Bunlar; *tüketimde kamusalılık*, *karar almada kamusalılık* ve *net faydaların dağılımında kamusalılık*'tır. Bir üçgenin her bir köşesine bir kamusalılık türünü yerleştirdiğimizde, ideal kamusalılık ölçütleriyle eşkenar bir üçgen ortaya çıkacaktır (Şekil 2a). Bu durumda her üç kamusalılık da ideal olarak sağlanıyor demektir.

Oysa gerçek yaşamda bütün kamusal mallar bu ideal modele uymazlar. Üçgenin bir ya da iki boyutunda kamusalılık sağlanırken diğerinde sağlanmayabilir. Bu taktirde çok farklı kamusalılık bileşimlerine sahip KKM'lardan bahsetmek gerekir. Şekil 2b'de gösterildiği gibi tüketimde ve net faydaların dağılımında mükemmel kamusalılık varken, karar almada kamusalılık olmayabilir. G7 ülkelerinin güçlü paraların istikrarı için uygulamaları buna örnek gösterilebilir. Ya da Şekil 2c'deki gibi tüketim ve karar almada kamusalılık varken, net faydaların dağılımında kamusalılık olmayabilir. Bu duruma örnek olarak çok taraflı ticaret rejimi örnek gösterilebilir. Dünya Ticaret Örgütü, bir ülke bir oy ilkesi ile karar almada kamusalılığı sağlamış görünmektedir. Oysa her ülke bu durumdan aynı faydaları sağlamamaktadır. Şimdiye kadar birçok gelişmekte olan ülke, ticaret müzakerelerindeki etkiyi sınırlandırmıştır.

Şekil 2: Kamusalılık Üçgeni Yoluyla Küresel Kamusal Malların Sınıflandırılması

KAYNAK: Kaul, Inge & Mendoza, Ronald U. , (December 2002), "Advancing The Concept of Public Goods", Providing Global Public Goods-Managing Globalization, (Edited by Inge Kaul, Pedro Conceicao, Katell Le Goulven and Ronald U. Mendoza), Oxford University Press, s.102

Şekil 2d’de ise tüketimin tamamen kamusal olduğu, diğerlerininse kamusal olmadığı durum gösterilmiştir. Uluslararası finansal mimari bu duruma örnek gösterilebilir. Kamusal mallar-küresel kamusal malları içeren- çoğu kez kadınlar için faydaları sınırlamaktadır. Ayrıca, karar almada sınırlı kamusalılığı doğuracak şekilde, liderlik pozisyonunda çok az kadın vardır. Şekil 2e’de bu durum gösterilmiştir. Şekil 2f biraz daha karmaşık bir süreci göstermektedir. En içteki gölgeli üçgen büyüyen dışsallıklarla -bu malı küresel olarak tüketimde daha fazla kamusal yapan- bölgesel bir kamusal malı temsil eder.

V. KKM’LARIN ÜRETİM VE YÖNETİM DİNAMİKLERİ BAKIMINDAN SINIFLANDIRILMASI

KKM’ın üretim ve yönetim dinamikleri bakımından ayırımı yapabilmek, optimal üretim ölçeğinin ne olması gerektiği gibi bir soruyu da beraberinde getirir. KKM’ların optimal üretim ölçeğinin ne olması gerektiği konusu çok disiplinli bir çerçevede ele alınırsa, kamu yönetimi ve siyaset bilimi disiplinlerine bağlı kriterler de gündeme gelmektedir. Bu kriterleri şöylece ifade edebiliriz (Kirmanoğlu, 2001:11):

- **Denetim Kriteri:** Bir kamu yönetim birimi belirli bir bölgede etkin çalışabilmek için o bölge sınırları içinde denetim yapma yetkisine de sahip olmalıdır
- **Etkinlik Kriteri:** Kamu malının sunumu ölçek ekonomileri ve kapsam ekonomilerine göre etkin olmalıdır.

- **Siyasi Temsil Kriteri:** Kamu malının üretimine karar verecek olanlar, aynı zamanda bu malı tüketecek ve bedelini ödeyecek kişiler olmalıdır.

- **Yerel Self-Determinasyon Kriteri:**Yerel kararların merkezden bağımsız olarak alınmasını sağlayacak idari örgütlenme sağlanmış olmalıdır.

Ülkelerin gelişiminde, GSMH’larının artırılmasında, en genel anlamda da yönetimde üç aktör, üç dinamik ve üç sektörün olduğunu söyleyebiliriz:

- Devlet
- Özel Sektör
- Sivil Toplum Kuruluşları (STK’lar)

KKM’ların yönetimi ve üretimi söz konusu edildiğinde ise bu üçlü dinamiğe uluslararası ve uluslararası örgütleri de dahil etmemiz gereklidir. Küreselleşme kavramının doğası da bir yönüyle bunu gerektirir. “Dünyanın herhangi bir noktasındaki, coğrafyasındaki tarihsel, doğal, ekonomik, kültürel değerler tüm dünyaya aittir” bakış açısı küreselleşmeye aittir. Bu bağlamda “ilgili değerden ne şekilde yararlanılacağı, ilgili değere ne şekilde nüfuz edileceği konusu küresel normlara göre kurallara göre belirlenecektir” yargısı da paralel olarak geliştirilebilir.

KKM’ların sıralaması yapıldığında şöyle bir döküme ulaşılabilir:

- Özgürlük
- Adalet
- Eşitlik
- Fırsat eşitliği
- Çevrecilik
- Sürdürülebilirlik
- Cinslerarası eşitlik
- Demokrasi kültürü

- Yönetişim
- Alt yapı hizmetleri
- Katılımcı yönetim
- Gönüllülük
- Özyönetim
- Yerinden yönetim
- Aidiyet
- Kamusal alan
- Özerklik
- Hukukun üstünlüğü
- Hesap verilebilirlik
- Şeffaflık, saydamlık
- Çok kültürlülük, çoğulculuk
- Eğitim düzeyini yükseltme
- Kronik sağlık sorunlarıyla mücadele
- İstikrar
- Denizler ve okyanuslar
- İnternet
- Hava kirliliğiyle mücadele
- Güvenlik, terörle mücadele
- Barışın temini
- Kültür düzeyinin yükseltilmesi
- Arkeolojik değerlerin korunması
- Uluslararası sorunlara duyarlılık
- Çatışma, kriz yönetimi
- Finansal istikrar
- STK'ların yaygınlaştırılması, etkinleştirilmesi

KKM Listesini arttırmak da mümkündür. Yukarıdaki liste incelendiğinde insanların, toplulukların, kurumların yarattığı KKM'ların bir çoğu STK'lar ve bizatihi Sivil Toplum tarafından gündeme getirilmiş ve sonradan diğer çalışma alanlarının terminolojisi, ilgi alanı haline gelmişlerdir. Sözelimi sürdürülebilirlik Sivil Toplum, STK'lara aittir, en azından yaygınlaştırılması STK'lara aittir. Sürdürülebilirlik bugün bütün bilim dallarında, yönetim uygulamalarında telaffuz edilen kavram, olgu haline gelmiştir.

Devlet, özel sektör ve STK'lar KKM'ların üretiminde ve yönetiminde roller üstlenmektedir. Bu rollerini bizatihi KKM üreterek, yönetimini sağlayarak gerçekleştirecekleri gibi, diğer aktörlerin KKM üretim ve yönetim çalışmalarını denetleme görevini üstlenerek de yapabilirler. Devlet STK'ları, STK'lar devleti ve özel sektörü, özel sektör de devleti ve STK'ları denetleme fonksiyonu görecektir. KKM'ların üretim, yönetim ve denetiminin etkinliğine göre de uluslararası örgütler ve uluslarüstü örgütler devreye girecektir.

Bu tarz bir analizde KKM'ların üretim yönetimi ile bu aktivitelerin denetiminde hak sahibi ve yükümlü ulusal düzeyde devlet, özel sektör ve STK'lar bulunmakta bunların etkinlik derecesine göre de uluslararası örgütler ve uluslarüstü örgütler devreye girecektir.

Ortak alanda yer alan konularda ağırlık merkezinin devlette mi, özel sektör de mi, STK'larda mı olacağı konusu piyasa koşullarında, rekabet koşullarında belirlenecektir. Söz gelimi eğitim konusunda etkili olmak STK'larca başarıldığında STK'lar ağırlık merkezine girecektir. Aynı bakış açısı ekonomik zenginlik için de geçerlidir. STK'ların ekonomik anlamda güçlenmesiyle gelir dağılımında adalet de sağlanacak ve toplumun kendisi ekonomik olarak güçlenebilecektir.

Tablo 8'de KKM'in sunum ve yönetim sürecinde aktörler arasında görev bölümümü ile ilgili bir sınıflandırma verilmiştir. Buna göre; Birleşmiş Milletler ve Bölgesel organizasyonlara uluslararası ve KKM'ların belirlenmesi ve sunumu için düzeni kurma temel sorumluluğunun verilmesi teklif edilmiştir (Sagasti ve Bezanson,2001:64). KKM'in politik kaygılardan uzak nesnel temellere dayalı olarak belirlenmesi gerektiğinden Birleşmiş Milletler bu görev için uygun olabilir, fakat bürokratik sıkıntılar ve karar almadaki yavaşlık nedeniyle bu kuruluşların KKM sunumunda daha az rol oynamaları uygun olabilir. Uluslararası Finansal Kurumlar ve Gelişmekte Olan Ülkeler, KKM'ları dağıtım sisteminde kapasite yaratma, bilgi acentalığı ve kurumsal gelişim gibi tamamlayıcı bölgesel, ulusal ve yerel faaliyetleri desteklemede önemli roller üstlenebilirler. KKM dağıtım sistemlerinin temel bileşenlerini desteklemek ise esas itibarıyla Gelişmiş Ülkelerin görevi olmalıdır.

KKM'in sunum sürecinde iki önemli aşama bulunmaktadır. Bunlar: Politik karar alma ve üretim aşamalarıdır. Politik karar alma bu malların üretimi için yatırımcıların kararları ile ilgilidir. Malların şekli nasıl olacak, ne kadar üretilecek ve net faydaları nasıl dağıtılacak gibi konular bu aşamada kararlaştırılır. KKM söz konusu olduğunda bu süreç politik karar sürecini oluşturur. Üretim aşamasında ise bu kararlar yürürlüğe konur. Bu aşama, finansman ve yönetim olarak iki kısma ayrılabilir. Finansman aşamasında uğraşlar esas olarak KKM'lar için yeterli özel ve kamu kaynaklarının tahsisini yeterli ölçüde büyütme yöneliktir. Stratejik yönetim faaliyetleri de ihtilafsız, verimli, etkili biçimde malları temin etmeye yöneliktir (Kaul, Conceicao, Goloven ve Mendoza, 2003:15).

Tablo 8 : Uluslararası ve KKM'ların Sunumu İçin İş Bölümü

Aktörler / İşlevler	Özel Sektör	Vakıflar ve STK'lar	Gelişmekte Olan Ülkeler	Gelişmiş Ülkeler	Uluslararası Finansal Kurumlar	Birleşmiş Milletler ve Bölgesel Organizasyonlar
Uluslararası ve KKM'ların dağıtımını belirleme ve düzenleme (oluşum sistemi kurma)	*	*	*	*	**	***
KKM dağıtım sistemlerinin temel bileşenlerini destekleme	*	**	*	***	**	**
Uluslararası kamusal mal dağıtım sisteminde tamamlayıcı bölgesel, ulusal ve yerel faaliyetleri destekleme (kapasite yaratma, kurumsal gelişim, bilgi acentalığı)	**	**	***	**	***	**
* Küçük rol ** Orta derecede rol *** Büyük rol						

Kaynak: Sagasti, Francisco& Bezanson, Keith , (2001), *Financing and Providing Global Public Goods*, Institute of Development Studies Sussex, Study 2001:2, Stockholm, November, s.64.

KKM'lar yeni uluslararası politikanın anahtar özelliğidir. Bununla birlikte KKM'ları arz etmenin tek bir yolu da yoktur. KKM'ların sunumu, yararlarının paylaşımı ve maliyetlerin kontrolü hakkında mantıklı düşünebilmek için, kamusal malların farklı türlerine faaliyetler için farklı teşvikler gerektiğinin farkında olmalıyız (Sandler, 2001). Özellikle KKM'lar için yardım ve finansman alternatifleri arasında farklı kriterler ortaya konulmalıdır. Tablo 9'da gösterildiği üzere *politika odağı ülke olduğunda yardım, KKM söz konusu olduğunda ise finansman söz konusu olabilir*. Yardımda temel net yararlanıcı Gelişmekte Olan Ülke veya ülkeler iken, finansmanda potansiyel tüm ülke ve nesiller net yararlanıcı konumunda olmalıdır. Yardım söz konusu olduğunda, kaynakların Gelişmekte Olan Ülkelere transferi ve bunların adalet mantığı ile dağıtımı, finansmanda ise farklı enstrümanlarla kaynakların etkinlik mantığı ile tahsisi referans olmalıdır.

Tablo 9: KKM'lar İçin Yardım ve Finansman Arasındaki Farklar

Konu	Yardım	Finansman
<i>Mantık</i>	Adalet	Etkinlik
<i>Kamu Finansmanı Branşı</i>	Dağıtım	Tahsis
<i>Politika Aracı</i>	Kaynakların Transferi	Enstrümanlarla Kaplama
<i>Politika Odağı</i>	Ülke	Konu (Kamu Malı)
<i>Temel Net Yararlanıcı</i>	Gelişmekte Olan Ülke	Potansiyel Tüm Ülkeler Ve Nesiller

Kaynak: UNDP, (2002), *Providing Global Public Goods: Managing Globalization- 25 Questions & Answers*, UNDP/ODS, New York, s.11.

VI. SONUÇ

KKM'lar kamu ekonomisinin yeni tartışma alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Postmodern çağın bu yeni tartışma alanı önemli kritiklerin de gündeminindedir. Özellikle bu malların üretim ve yönetim dinamikleri bağlamında temel ilkelere yoksun olması tartışmanın odak noktasıdır. Bu tartışmalara nokta konulabilmesi için de, öncelikle bu malların üretim ve yönetim dinamikleri bağlamında sınıflandırılması ile ilgili belirsizliklerin giderilmesi ve bir görüş birliği sağlanması gereği vardır. Bu çalışmanın amacı da bu tartışmalara ışık tutabilmek ve çözüme küçük de olsa bir katkı sağlayabilmektir.

KKM söz konusu olduğunda çok farklı sınıflandırmalar farklı perspektiflerden yapılmaktadır. Konunun çok yönlü doğası gereği daha uzun süre önemli tartışmaların gündeminde kalacağı da açıktır. Özellikle KKM'nin üretimi, finansmanı ve yönetimi ile net yararlanıcıların farklı olması yanında, yararlanıcı ve yüklenicilerinin fayda-maliyetlerinin çelişki göstermesi konunun çözümünü de güçleştirmektedir.

Bununla birlikte konu ekonomik boyutu ile bilimsel bir çözümlenmeye de muhtaçtır. Bilimsel kriterler politik tavırlara esas oluşturmak suretiyle kalıcı çözümler üretilebilir. Bu şekilde çıkar çatışmaları uyumlaştırılabilir. Aksi takdirde KKM'nin kalıcı ve sürdürülebilir sunumu mümkün olmayabilir. Bu ise bir anlamda dünyadaki yaşamın –en azından şimdiki düzende- sürdürülmesinin mümkün olmaması demektir. Ortak iyinin bulunabilmesi için KKM konusunda Sivil Toplum Kuruluşları ve Küresel Örgütler gibi yeni aktörler ile devlet ve özel sektör gibi aktörler yeni bir iş bölümüne gitmelidirler. KKM'ların üretim ve yönetiminde bu yeni aktörlere önemli görevler düşmektedir.

KAYNAKÇA

Brown , L.R., vd. (1998), *Gezegnimizi Kurtarmak*, TÜBİTAK-TEMA Vakfı Yayınları 4, 2. Baskı, Ankara.

Brown, L.R.(1989), *Dokuzuncu Gün*, K. Tosun (çev.), İşletme Fakültesi Yayın No: 216, 2. Baskı.

Marx, K. ve F. Engels (1998), *Komünist Parti Manifestosu*, Sol Yayınları, Ankara.

Ortaç, F.R. (2004), *Global Kamu Malları ve Finansmanı*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Sagasti, F. ve K. Bezanson (2001), *Financing and Providing Global Public Goods*, Institute of Development Studies Sussex, Study 2001:2, Stockholm.

The World Bank (2001), *Global Development Finance 2001*, Washington DC: World Bank.

UNDP (November 2002), *Providing Global Public Goods: Managing Globalization- 25 Questions & Answers*, UNDP/ODS, New York.

Dergiler

Arce, M., G. Daniel ve T. Sandler (September 2001) , “Trasnational Public Goods: Strategies and Institutions”, *European Journal of Political Economy*, Volume 17, Issue 3.

Kapur, D. (2002), “The Common Pool Dilemma of Global Public Goods: Lessons from the World Bank’s Net Income and Reserves”, *World Development*, Vol. 30, No. 3.

Mascarenhas, R ve T. Sandler (August 2005), “Donors’ Mechanisms for Financing International and National Public Goods: Loans or Grants?”, *The World Economy*, Vol. 28 Issue 8.

Tekin, A. ve İ.Y. Vural, . (2004), “Global Kamusal Malların Finansman Aracı Olarak Global Vergi Önerileri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:12, http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/Ahmet%20TEKİN%20-%20İstiklal%20Y.%20VURAL/323-337.pdf

Kaul, I., P. Conceicao, K. Le Goulven ve R.U. Mendoza (2003), “Why Do Global Public Goods Matter Today”, I. Kaul, P. Conceicao, K. Goulven ve R.U. Mendoza (der.), *Providing Global Public Goods* içinde, New York : Oxford University Press.

Kaul, I., I. Grunberg ve M.A. Stern (1999a), “Defining Global Public Goods”, I. Kaul, I. Grunberg ve M.A. Stern (der.), *Global Public Goods: International Cooperation in the 21 st Century* içinde, UNDP, Oxford University Press, Oxford.

Kaul, I., I. Grunberg ve M.A. Stern (1999b), “Global Public Goods Concepts, Policies and Strageties”, I. Kaul, I. Grunberg ve M.A. Stern (der.), *Global Public Goods: International Cooperation in the 21 st Century* içinde, UNDP, Oxford University Press, Oxford.

Kaul, I. ve R.U. Mendoza (2002), ”Advancing The Concept of Public Goods”, I. Kaul, P. Conceicao, K. Le Goulven ve R.U. Mendoza (der.), *Providing Global Public Goods-Managing Globalization* içinde, Oxford University Press.

Mendez, R.P. (1999), “Peace As a Global Public Goods”, I. Kaul, I. Grunberg ve M.A. Stern (der.), *Global Public Goods: International Cooperation in the 21 st Century* içinde, UNDP, Oxford University Press, Oxford.

Morrissey, O., D.W. Velde ve A. Hewitt (2002), “Defining International Public Goods:Conceptual Issues”, M. Ferroni ve A. Mody (der.), *International Public*

Goods: Incentives, Measurement and Financing içinde, Kluwer Academic Publisher, Boston, London, The World Bank, Washinton D.C, March 2002.

Sandler, T. (1999) “Intergenerational Public Goods”, I. Kaul, I. Grunberg ve M.A. Stern (der.), *Global Public Goods: International Cooperation in the 21 st Century* içinde, UNDP, Oxford University Press, Oxford.

Binger, A. (2003), *Global Public Goods and Potential Mechanisms for Financing Availability*, Paper Prepared for the Fifth Session of Committee for Development Policy Meeting.

European Commussion (2002), *EU Focus on Global Public Goods*, The EU At The WSSD, <http://europa.eu.int/comm/environment/wssd/publicgoods.pdf>

Kanbur, R., T. Sandler (May 1999), *The Future of Development Assistance: Common Pools and International Public Goods*, ODC Policy Essay No. 25.

Kaul, I., *Governing Global Public Goods in a Multi-Actor World: The Role of The United Nations*, <http://www.unu.edu/millennium/kaul.pdf>, 10.01.2006.

Kirmançođlu, H. (2001), “Uluslararası Kamusal Mallar”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları 39. Seri*.

Sandler, T. (August 2001), “Understanding Global Public Goods”, *OECD Observer*, http://oecdobserver.org/news/printpage.php/aid/515/Understanding_global_public_goods_html, 08.03.2006.

Sandler, T. (10.01.2006), “Understanding, Global Public Goods”, *OECD Observer*, http://ocdobserver.org/news/fullstory.php/aid/540/Understanding_global_public_goods.html

Stalgren, P. (2000), *Regional Public Goods and The Future of International Development Co-operation*, Expert Group on Development Issues Ministry for Foreign Affairs, Working Papers 2000:2, Stockholm.

The World Bank, (2004), *Global Monitoring Report 2004: Policies and Actions for Achieving the Millenium Development Goals and Related Outcomes*, The World Bank Herndon, VA, USA, 2004.

THOYER, Sophie, (10.01.2006), “Global Public Goods”, Policy Brief Paper, <http://www.agro-montpellier.fr/sustra>